

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ І МЕТОДИЧНОГО АПАРАТУ НОВОГО ПІДРУЧНИКА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ 10 КЛАСУ

*Гупан Нестор,
д-р пед. наук, професор,
головний науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна*

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

Особливості побудови і методичного апарату нового підручника з історії України для 10 класу

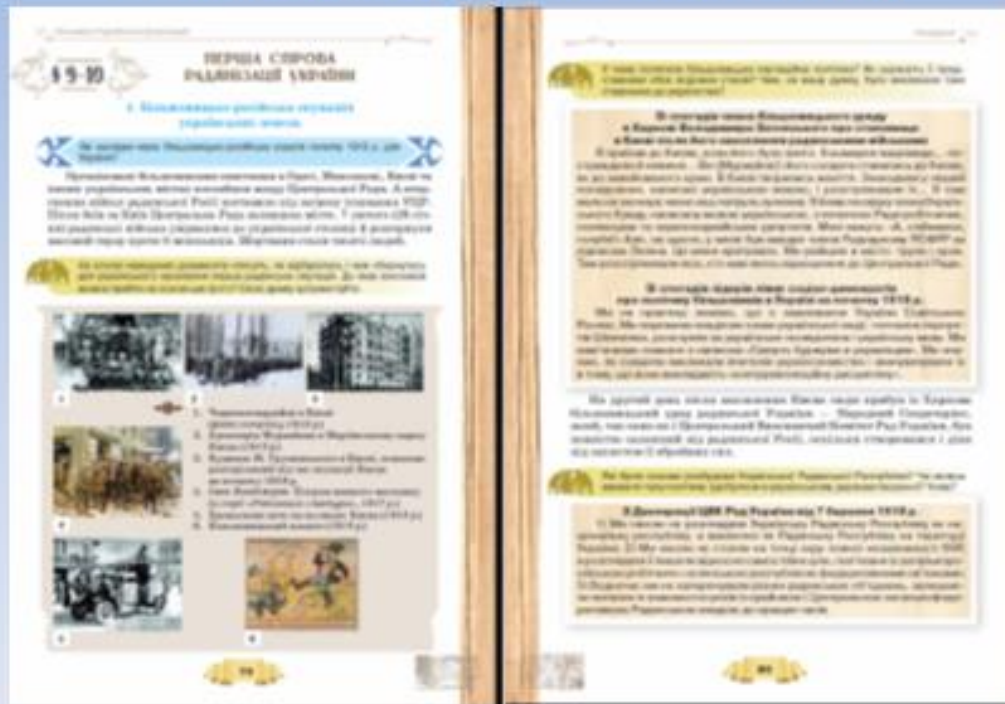
Н.М.Гупан, д.п.н., проф.

Особливості нового підручника (автори О. Пометун, Н. Гупан)

- Чітка структура, що відповідає чинній програмі
- Лаконічний авторський текст (50-60% обсягу підручника)
- Використання різноманітних джерел інформації: текстових та візуальних
- Розгалужена система компетентнісно орієнтованих і творчих завдань для учнів
- Розроблені практичні заняття і навчальні проекти до розділів курсу
- Додаткові рубрики і матеріали, що допомагають вчителю урізноманітнити навчання

Авторський текст комбінується з іншими джерелами інформації

Текстові джерела представлені

Історичними документами

З відповіді Генерального секретаріату УНР на ультиматум Раднаркому від 18 (5) грудня 1917 р.
Генеральний Секретаріат у заяві Народних Комісарів про те, що вони визнають Українську Республіку, вбачає або нещирість або ж суперечність самим собі. Непоможливо одночасно визнавати право на самовизначення аж до відокремлення і в той самий час робити грубий замах на це право. Генеральний Секретаріат рішуче одкидає всілякі намагання народних комісарів втручатися в справу урядовання державного й політичного життя в Українській Республіці. Претензії комісарів на керування українською демократією невиправдані, бо форми правління, які накладають Україну, дали на їх території негативні наслідки. У Великоросії господарча розруха та нищення свобод, що відкоувала у царизму революція. Генеральний секретаріат не визнає потрібним повторювати це в Україні.

Спогадами свідків,
тогочасною публіцистикою
і художніми творами

Науковими працями
тогочасних і сучасних
істориків

Зі спогадів дівча УЦР П. Христюка
Генеральне Секретарство військових справ під проводом соціал-демократів Петлюри і Порца зуміло зробити тільки одне: повернути цю велику справу в тригомішний фарс, з бученими нарадами, різнокольоровими шляхами на козацьких шапках... Замість серйозної, розумної, впертої роботи по організації української справи демократичної селянсько-робітничої армії, яка б відчувала свою одяменість від старої армії і знала б своє призначення, відбувалась більш бутафорна українська армія. Через це, коли дійшло до того, щоб пустити в діло українську армію, то її не було.

Сучасний історик Тарас Гунчак
про соціально-економічну політику Павла Скоропадського
Гетьманська політика з самого початку наставляла проти себе широкі маси українського населення... Політика Скоропадського та його оточення, його сумнозвісні карні експедиції посилювали соціальний аспект революції та водночас послабили наголос на національній самостійності.

Автентичні візуальні джерела

Керівництво Директорії (1918 р.)

Афіша фільму «Ентузіазм», Світлана Либурка (1920 р.)

Спеціалізовані сили на радянській ділянці радянсько-німецького фронту (серпень 1942 р.)

Сила та особа	Війська Червоної армії	Націоналістична група армій «Південь»	Спеціалізовані сили
Люди	1 412 136	1 528 000	21 513
Середства й матеріали	14 540	14 008	1,7 1
Танки	2020	1144	7 1
Літаки	4036	1829	2,8 1

Система компетентнісно орієнтованих завдань

Відкриті запитання перед пунктами параграфу для цілеспрямованого читання

Які основні напрями розвитку літератури й мистецтва того часу? Як вплинула на його розвиток тоталітарна система? Чому влада провела таку політику?

Керівництво радянської держави розглядало літературу й мистецтво як одну з ділянок «культурного фронту». Плануючи розгортання «битви за соціалізм», влада формувала «бойові загони» літераторів, гуртуючи митців адебітського робітничо-селянського походження.

Водночас влада, в умовах жорсткої цензури, визначала тематику творчості літераторів. Вона, в основному, зводилася до висвітлення революційної боротьби за встановлення радянської влади в Україні або трудового героїзму будівничих соціалізму. Провідним напрямом у літературі та мистецтві влада проголосила **соціалістичний р**

Якими подіями розпочалося вивчення гітлерівців з України? Як розгорталась Дніпрова операція?

Витягання німецьких військ з України почалося з першого українського села **Північна (18 грудня 1942 р.)** Міловського району Ворошиловградської області. Згодом частини Червоної армії вибили німецьких воїнів з районного центру — Мілове, а невдовзі з Ворошиловграда й Харкова. Однак, через нестачу техніки та відсутність досвіду наступальних дій, просування радянських військ загальмувалося.

Маючи перевагу в техніці й людській силі, німці в березні 1943 р. знову захопили Харків. Водночас вони робили все, щоб утримати Днібас, створюючи лінію оборони по річках Сіверський Донець — Міус. А. Гітлер проголосив, що Міусський рубіж стане новим кордоном Німеччини.

Станна Верховного головнокомандувача, знаючи про підготовку німцями наступу під Курськом, поставила завдання Південному та Південно-Західному фронтам: відтягнути частину військ протиними на себе в районі «Міус-фронту». Виконуючи це завдання, радянські війська зазнавали значних втрат і покривали їх **чорноситишками**.

Система компетентнісно орієнтованих завдань

Завдання до документів та візуальних джерел

Чим, на вашу думку, обумовлена поява документа? До кого він звернений? Яке ставлення він у вас викликає? Чому?

З резолюції ЦВК Рад України від 16 квітня 1919 р. «Про неприпустимість спалення сіл під час придушення куркульських повстань»

Неодноразові випадки спалення сіл під час придушення куркульських повстань є недоцільними і вкрай шкідливими для справи радянської влади, тому запропонувати Раднаркомові в терміновому порядку видати всім належним відомствам розпорядження про повне припинення під страхом суворої відповідальності спалення сіл.

Проаналізуйте джерела й поставте до кожного з них не менше 3–4 відкритих запитань, які допоможуть зрозуміти інформацію, що міститься в ньому. Запропонуйте однокласникам дати відповіді на запитання.

Система компетентнісно орієнтованих завдань

Рівнорівневі завдання до уроку та творчі домашні завдання

11. Розробіть постер до фільму «Поводир» та репродукцію картини, що ілюструє. Які трагічні події навколо історії воєни присвячені? Підготуйте й оформіть про історичну основу кінотвірну.

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Коли та за яких обставин було утворено Директорію УНР?
2. Чому було відновлено УНР?
3. Якими були основні напрями політичного курсу Директорії?
4. Що таке отаманщина? Опишіть це явище, використовуючи карту № 4.
5. Спиралося на карту № 4, розкажіть про події Другої війни радянської Росії проти УНР.
6. Коли війська Антанти висадились на Півдні України й де саме?
7. Які причини поразки Директорії?
8. За яких обставин, з якою метою було здійснено об'єднання українських армій?

9. Проаналізуйте період перебування Директорії при владі за планом: причини переходу до влади, соціальна підтримка, основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики, реальні політичні заходи та кроки, причини поразки.

10. Порівняйте ХДР, гетьманат і Директорію за допомогою таблиці за такими критеріями: назва, органи влади, термін перебування при владі, соціальна підтримка; основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики; реальні політичні заходи та кроки. Проаналізуйте й зробіть висновки.

11. Нещодавно у Відні відкрили пам'ятник Симону Петлюрі, що викликало неоднозначну реакцію українського суспільства. Яка ваша думка із цього приводу? Кого з українських громадських діячів і політиків досліджуваного нами періоду варто увіковічнити в пам'ятнику? Своєю думку обґрунтуйте.

Практичні заняття

§ 18 ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ ПОВСЯКДЕННЯ УКРАЇНЦІВ У 1917–1921 рр.*

1. Які чинники визначали повсякдення українців у 1917–1921 рр.?

Обговоріть, які чинники і як саме впливали на повсякденне життя населення. Ваші думки занотуйте в таблицю.

Чинник впливу	Який вплив здійснював (здійснив)

2. Які факти свідчать про зміни в повсякденному житті українського населення?

Працюючи в малих групах, оберіть одне-два з поданих нижче джерел і проаналізуйте їх, відповідаючи на запитання:

- Про який період Української революції йдеться?
- Які факти викладено в документі?
- Як ви оцінюєте зміни в житті населення, що відбулися?

3. Як впливають на життя людей революційні події?

1. Працюючи в парах, обговоріть, який зміна розвитку суспільства — еволюційний чи революційний — ви вважаєте більш ефективним?

Під час обговорення занотуйте свої думки, скориставшись таблицею.

Революційний, тому що	Еволюційний, тому що
По-перше	По-перше
По-друге	По-друге
По-третє	По-третє

2. Проведіть дискусію за питаннями: якщо ви були представником якоїсь політичної сили, чи зміле б ви на себе відповідальність закінчити населення до революції?

§ 26 ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ ПРОПАГАНДИСТСЬКИЙ ІДЕАЛ РАДЯНСЬКОЇ ЛЮДИНИ ТА ЙІ ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ*

1. Яким був пропагандистський ідеал радянської людини?

Ідеал (від грецького *idea* — ідея, першообраз) — зображення досконалості, ідеального образу, що викликає спосіб мислення і діяльності людини.

Обговоріть у загальному колі: що, на вашу думку, означає словосполучення «пропагандистський ідеал»? Чому воно притаманне саме радянській владі? Яку людину намагалася формувати влада? Як зміни у повсякденній та соціальній сфері суспільства насправді відбувалися? Чому? До яких наслідків це могло призвести в майбутньому?

Порівняйте висловлені вами думки з текстом та документами. Чи збілися ваші уявлення про риси радянської людини, які намагалася виколувати влада? Наскільки успішним було таке виховання?

2. Яким було повсякденне життя радянської людини?

Обговоріть у малих групах, які зміни були найбільш характерними для повсякденного життя населення. Для цього скористайтесь таблицею (кожна група заповнює подібну таблицю для однієї з верств населення). Представте свої думки класові. Додайте дані інформацію членам груп та роздруковані джерелами.

Робітники/ Селянство/ Інтелектуали/ Державні службовці	Зміни (характерні риси) повсякдення населення у 20–30-х роках
Матеріальне забезпечення	
Харчування	
Житлові умови	
Податки	

Порівняйте висловлені вами думки з текстом і документами. Чи збілися ваші уявлення про повсякденне життя з отриманою інформацією? Що було для вас новим, незвичайним?

Обговоріть у загальному колі:

- Чому уряди індустріалізації не спрочинили зростання життєвого рівня народу?
- Які думки, почуття викликали матеріали уроку?
- Які наслідки, відлучені пів століть, на вашу думку, можна побачити в подальшій історії України? А сьогодні?

Додаткові рубрики і матеріали

Титульні сторінки до розділів

Виконайте індивідуальні проекти. Добровольці та волонтери від Першої світової до сучасної агресії Росії проти України. Оберіть одну-дві особи з означених історичних епох, розкажіть про її діяльність, мотиви, життєві цінності та орієнтації. Спробуйте відповісти на запитання: як і чому люди ставали добровольцями та волонтерами. Доберіть ілюстративний ряд до свого проекту, використовуючи архівні та сучасні візуальні матеріали.

Навчальні проекти

Альбом карт

Додаткові рубрики і матеріали

Короткі історичні біографії

Дослідницькі завдання

Незламні здивозки

Познайтеся з фактами біографії Сергія Єфремова й доведіть, що його можна назвати видатним українцем. Яка зі складових частин його багатогранної діяльності, на вашу думку, була найкориснішою для розвитку української нації та державності?

Сергій ЄФРЕМОВ (1876-1939) — український публіцист, літературознавець, один з лідерів провідних політичних українських партій початку ХХ ст. (Українська демократична партія, Українська радикальна партія, Українська демократично-радикальна партія, Товариство українських поступовців, Українська партія соціалістів-федералістів), врешті — Центральної ради, у котрій як спеціаліст із національного питання він став керівником (міністром) Секретаріату з національних справ України.

Єфремов брав участь у розробці концепції української державності, української національної культури й освіти. Він також був одним з найвидатніших представників неонародництва в українській літературі. Він вважав, що однією з провідних ідей в історії української літератури завжди була «визвольно-національна ідея».

Екслібрис Сергія Єфремова

- **Жива історія:** Проведіть дослідження, яка подія з тих, що вивчили цьому році, вплинула на життя вашої родини.
- Прокоментуйте картину Олега Шутмена.

- За допомогою інфографіки підготуйте розповідь про участь українців у Другій світовій війні.

Додаткові рубрики і матеріали

Завдання для тематичного узагальнення

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАНЯ З РОЗДМУ IV

УСТАНОВЛЕННЯ Й УТВЕРДЖЕННЯ КОМУНІСТИЧНОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ

- **Назви:** головні мери масової репресії, поховань жертв Голодомору та репресій національного, регіонального і локального рівня.
- **Установіть:** послідовність подій історії України 1921–1939 рр.
- **Покажіть на карті:** регіон масового голоду 1921–1923 рр., Голодомору, індустріальні колективи в УСРР, місця злихбилювальних поховань.
- **Повістіть таранів:** й **поясніть:** комуністичний режим, стрілець, державна економіка, Великий терор, саботажники, продрозкладок, розкуркулення, колективізація, українізація, Голодомор, геноцид, «чорна діжка», розстріли в'язнів, культ особи, соціалістичне змагання, ЗАПІ, соціалістичний режим.
- **Схарактеризуйте:** взаємозв'язок між встановленням єдиновладдя Й. Сталіна, утвердженням єдинопартійності, тероризацією і ліквідацією церкви та звичаїв в масовій свідомості людей, провідсько-політичну діяльність діячів Олександра Довженка, Леся Курбаса, Василя Лизюка, Христини Раїсевич, Миколи Сиротки, Миколи Хмельового, Олександра Шумського.
- **Визначте:** причини, методи та наслідки депортації національно-культурного життя в УСРР; мету зросійщення білорусів в Україні; розуміть як одуживо-сталинізм особливостями терору, так і масові вбивства «Розстрілювальні відділення». Які аспекти «соціалістичного режиму»; причини та масштаби соціально-економічних перетворень радянського тоталітарного режиму; масові репресії, вивчені української інтелігенції та політичної еміграції; особливості агуляції російських влад в Україні до складу СРСР; особливості застосування норм конституції «соціалізму» що переміг у повсякденному житті радянської людини в УСРР; особливості української культури в 1921–1939 рр.
- **Повістіть:** суть, аспекти впровадження та наслідки НДП, політики колективізації, форсованої індустріалізації, націоналістичної колективізації та масових репресій; природу комуністичного тоталітарного режиму та особливості його встановлення в Україні; прогноруйте між комуністичною економікою і соціально-економічної політикою, державно-інформаційною та політикою колективізації, розвитком індустрії та плановою індустріалізацією, кооперацією і колективізацією, між діями та визначення конституції 1937 р., державно-політичним статусом УСРР; прогноруйте історичні цінності і реальний образ радянської людини.

Форзац підручника